

NIKOLAI GOGOL

PETERBURI JUTUD

Vene keelest tõlkinud

Paul Viiding, Toomas Kall ja Lilian Vellerand

Originaali tiitel:

Н. В. Гоголь

Петербургские повести

Toimetanud Krista Mõisnik

Sarja kujundanud Jüri Jegorov

Disainer Villu Koskaru

Tõlge eesti keelde © Paul Viiding, Toomas Kall, Lilian Vellerand ja Tänapäev, 2020

ISBN 978-9949-85-765-4

www.tnp.ee

Trükitud OÜ Greif trükikojas

SISUKORD

Nevski Prospekt (tlk Paul Viiding)	7
Nina (tlk Paul Viiding)	47
Kaless (tlk Toomas Kall)	77
Portree (tlk Paul Viiding)	91
Sinel (tlk Paul Viiding)	151
Hullumeelse päevik (tlk Lilian Vellerand)	185

NEVSKI PROSPEKT

Pole midagi kaunimat Nevski prospektist, vähemalt Peterburis mitte; Peterburile on Nevski kõik. Mis puudukski sel tänaval – meie pealinna kaunitaril? Ma tean, et ükski Peterburi elanik alates kõige viletsamast kuni kõrgeima aukandjani ei vahetaks Nevski prospekti ka maailma kõigi hüvede vastu. Mitte ainult see, kes on kahekümne viie aastane, kel on toredad vurrud ja imeväarselt õmmeldud saterkuub, vaid ka see, kel on lõua otsas valgeid karvu ja pea on sile nagu hõbedane taldrik, ka see on Nevski prospektist vaimustuses. Ja daamid! Oo, daamidele meeldib Nevski prospekt veel enam. Ja kellele ta õige ei meeldiks? Vaevalt saad astuda Nevski prospektile, kui juba tunned aina lõbustuste hõngu. Kui sul olekski ajada mõni tarvilik, möödapääsmatu asi, astunud Nevskile, unustad sa kindlasti kõik oma hooled. See on ainuke koht, kus inimesed näitavad end muretuina, koht, kuhu neid pole kihutanud häda ja merkantiilne huvi, mis hõlmab kogu Peterburi. Paistab, et inimene, keda kohtad Nevski prospektil, on vähem egoistlik kui Morskajal, Gorohhovajal, Liteinajal, Meštšanskajal või teistel tänavatel, kus ahnus, omakasupüüüd ja häda väljenduvad nii jalakäijais kui ka tõldades ning troskades kihutajais. Nevski prospekt on Peterburi

üldine kommunikatsioonikeskus. Siin võib Peterburi või Viiburi linnaosa elanik, kes pole aastaid külastanud oma sõpra Liivade peal või Moskva värvate juures, kindel olla, et kohtab teda tingimata. Ükski aadresskalender ega teadetekontor ei anna nii kindlat informatsiooni kui Nevski prospekt. Kõikvõimas Nevski prospekt! Ainus meelelahutus lõbustuste poolest vaeses Peterburis! Kui puhtaks pühitud on ta trotuaarid ja, jumaluke, kui paljud jalad on jätnud sinna oma jäljed! Väljateeninud soldati kohmakas porine saabas, mille raskuse all paistab purunevat isegi graniit; miniatuurne, õhkkerge kingake noore daami jalas, kes oma pead pöörab säravate poekende poole nagu päevalill päikese poole; lootustest täidetud lipniku tärisev mõök, mis jätab maha terava kriimustuse – kõik see valab sinna välja oma tugevuse või nõrkuse väe. Kui kiire fantasmagooria toimub seal üheainsa päeva jooksul! Kui palju muudatusi talub ta üheainsa ööpäevaga! Alustame kõige varasema hommikuga, millal kogu Peterburi lõhnab kuumadest, äsja küpsetatud leibadest ja on täidetud räbaldunud kleitides ja saloppides vanaeitodega, kes panevad toime oma rünnakuid kirikuile ja kaastundlikele vastutulijaile. Sel ajal on Nevski prospekt tühi; tüsedad äriomanikud ja nende komiid alles magavad oma Hollandi särkides või seebitavad oma suursuguseid põski ja joovad kohvi; kerjused kogunevad kondiitriärade uste taha, kus unine teener, kes eile kärbsena šokolaadiga ringi lendas, ronib, luud käes, ilma kaelasidemeta välja ja pillub neile kuivanud pirukaid ja toidujäätmeid. Tänavail venib töötav rahvas; mõnikord lähevad Nevskilt läbi vene külamehed, kes ruttavad tööle, jalas lubjast määrdunud saapad, mida ei suudaks puhtaks pesta isegi oma puhtuse poolest tuntud Katariina kanal. Sel ajal tavaliselt pole daamid seal sünnis käia, sest vene rahvas armastab tarvitada sääraseid teravaid väljendeid, mida nemad ei kuule arvatavasti isegi teatris. Mõnikord loivab mööda unine ametnik, portfell kaenlas, kui tema tee departemangu juhtub

minema üle Nevski prospekti. Võib kindlasti öelda, et sel ajal, see on kuni kella kahesteiskümmeni ei ole Nevski prospekt kellelegi eesmärgiks, vaid on ainult abinõuks: ta täitub järk-järgult isikutega, kel on omad tööd, omad hooled, omad mured, kuid kes hoopiski ei mõtle temast. Vene külamees kõneleb kümnesest või seitsmesest vaskkrossist, taadid ja eided vehklevad kätega või kõnelevad ise- enestega, mõnikord küllalt mõjuvate žestidega, kuid keegi ei kuula ega naera nende üle, välja arvatud vahest puuvillaseis kitleis poisikesed, kes jooksevad nagu välk mööda Nevski prospekti, tühjad toobid või äsja valmis saanud saapad käes. Sel ajal, ükskõik mis teil ka seljas poleks, kasvõi nokatsmüts kübara asemel või on krae liiga palju kaelasideme alt väljas – keegi ei paneks seda tähele.

Kell kaksteist teevad Nevski prospektile vallutusretke igast rahvusest guvernöörid oma batistkraedes kasvandikega. Inglise Jones'id ja Prantsuse Coq'id kõnnivad käe-alt kinni nende isalikule hoolitsusele usaldatud kasvandikega ja seletavad nende sündsusa soliidisusega, et kaupluste sildid on tehtud selleks, et nende varal oleks võimalik teada saada, mis leidub kauplustes endis. Guvernandid, kahvatud missid ja roosad slaavitarid, sammuvad väarikalt oma kergelt kekslevate tüdrukukeste taga, käskides neid hoida õlga veidi kõrgemal ja kõndida sirgelt; lühidalt öelda, Nevski prospekt on sel ajal pedagoogiline Nevski prospekt. Kuid mida lähemale kella kahele, seda vähemaks jääb guvernööride, pedagoogide ja laste arv; lõpuks surutakse nad välja nende hoolitsevate isade poolt, kes kõnnivad käe alt kinni oma kirevate, mitmevärviliste, nõrganärviliste kaaslannadega. Vähehaaval liituvad nende seltskonnaga kõik, kes on lõpetanud oma küllalt tähtsad kodused toimingud, nagu need, kes on kõnelnud oma arstiga ilmast ja väikesest vinnikesest, mis oli äkki ilmunud ninale, kuulanud ära teated oma hobuste ja oma laste tervise kohta, kes muide osutavad suurt andekust, lugenud läbi kuulutuse ja tähtsa

artikli ajalehes linna saabunute ja linnast väljasõitnute kohta, ja lõpuks tassi kohvi ja teed joonud; nendega ühinevad ka need, kellele kadestamisväärne saatus on kinkinud eriülesannetes ametniku õnnistatud seisuse. Nendega ühinevad ka need, kes teenivad välisasjade kolleegiumis ja paistavad silma oma toimingute ja kommete suursugususega. Jumal küll, kui kauneid ameteid ja teenistusi on olemas! Kuidas nad ülendavad ja kaunistavad hinge! Kuid paraku! Mina ei teeni kuskil ja mulle pole antud nautida ülemuste peent käitumist minuga. Kõik, mida te iganes ei kohtaks Nevski prospektil, kõik on täis viisakust: mehed kõnnivad, üll pikad saterkuued, käed taskuisse torgatud, daamid on roosad, valged, helesinised redingotid ja kübarad. Siin te kohtate ainulaadseid põskhabemeid, mis on ebatavalise ja imekspandava osavusega kaelasideme vahele pistetud, kohtate põskhabemeid – sametisi, atlassiidiseid, musti nagu soobel või süsi, kuid paraku ainult välisasjade kolleegiumile kuuluvaid. Teiste departemangude teenistujaile on kõrgemalt poolt keelatud kanda musti põskhabemeid, nad peavad oma suurimaks meelepahaks kandma ruskeid. Siin te kohtate imeväärseid vurrusid, mida ei suuda kirjeldada ükski sulg, ei suuda kujutada ükski pintsel; vurrusid, millele on pühendatud parem osa elust, mis on pikkade valvamiste esemeks nii päeva- kui ööajal; vurrusid, millele on välja valatud kalleimaid lõhnu ja aroome, mida on võidnud hinnalisimad ja haruldasimad pumatid; vurrusid, mis ööseks keeratakse peenesse siidpaberisse; vurrusid, millega nende possessoreid seob kõige liigutavam poolehoid ja mida kadestavad möödudjad. Tuhat liiki kübaraid, kleite, kirjusid kergeid rätte, mis säilitavad oma naissoost omanike poolehoidu teinekord tervelt kaheks päevaks, võivad pimestada ükskõik keda Nevski prospektil. Paistab, nagu terve liblikate meri oleks tõusnud lilledelt ja hõljuks särava pilvena meesoo mustade põrnikate kohal. Siin te kohtate sääraseid taljesid, mida te isegi unes pole kunagi näinud: peened,

kitsad taljed, mitte põrmugi jämedamad pudelikaelast, keda kohates astute aupaklikult kõrvale, et neid mitte kuidagimoodi oma viisakuseta küünarnukiga kogemata tõugata; teie südant valdab arglik hirm, et viimati teie ettevaatamatu hingamine murrab kuidagi katki looduse ja kunsti kauneima teose... Ja milliseid daamikäiseid te kohtate Nevski prospektil! Ah, mis imeline ilu! Nad on veidi sarnased kahe õhupalliga, nii et daam võiks järsku õhku tõusta, kui mees teda kinni ei hoiaks, sest daami on õhku tõsta niisama kerge, nagu tõsta suu juurde šampanjaga täidetud pokaali. Vastastikutel kohtumistel ei kummarduta kuskil nii suursuguselt ja sundimatult kui Nevski prospektil. Siin kohtate ainulaadset naeratust, kunsti ülimat tippu, mõnikord säärast, et võite mõnust lausa ära sulada, teinekord säärast, et tunnete enda olevat järsku maast madalama ja lasete pea norgu, mõnikord säärast, et tunnete end seisvat kõrgemal Admiraliteedi tipust ja tõstate pea püsti. Siin kohtate neid, kes vestlevad kontserdist või ilmast ebahariliku suursugususega ja oma väärtuse tundmisega. Siin te kohtate tuhandeid arusaamatuid karaktereid ja nähtusi. Looja! milliseid kummalisi karaktereid kohtab Nevski prospektil! On palju sääraseid inimesi, kes teid kohates tingimata silmitsevad teie saapaid, ja kui olete möödunud, siis pöörduvad ümber, et vaadata teie kuuehõlmu. Ma ei suuda tänapäevani mõista, miks see nõnda on. Algul ma arvasin, et nad on kingsepad, kuid oh ei: enamasti nad teenivad mitmesugustes departemangudes, paljud neist võivad suurepäraselt kirjutada vahekirju ühest kroonusutusest teise; või jälle on nad inimesed, kelle tööks on jalutamine, ajalehtede lugemine kondiitriärides, ühesõnaga, enamikus korralikud inimesed. Sel õnnistatud ajal, kella kahest kolmeni päeval, mil Nevski prospekti võib nimetada liikuvaks pealinnaks, toimub kõigi paremate inimlike toodete peamine näitus. Üks näitab keigarlikku saterkuube parima piibriga, teine kaunist kreeka nina, kolmas esitleb suurepäraselt põskhabet,

neljas paari keni silmi ja üllatavat kübarat, viies talismaniga sõr-
must väikeses edevas sõrmes, kuues jalakest võluvas kingakeses,
seitsmes imetabast kaelasidet, kaheksas vurrusid, mis panevad
jahmuma. Kuid kell lööb kolm, ja näitus lõpeb, rahvas hakkab
hõrenema... Kell kolm on uus muudatus. Nevski prospektile saa-
bub järsku kevad: ta kattub üleni rohelistes mundrites ametnikega.
Näljased titulaar-, õue- ja muud nõunikud sunnivad end kogu
oma jõuga kiiremale sammule. Noored kolleegiumi-registraato-
rid, kubermangu- ja kolleegiumisekretärid ruttavad aga veel aega
kasutama ja kõndima mööda Nevski prospekti säärase hoiakuga,
mis näitaks, nagu poleks nad üldse kuut tundi ametikohas ära istu-
nud. Kuid vanad kolleegiumi-sekretärid, titulaar- ja õuenõunikud
kõnnivad kiiresti, pea maas: neil pole selleks mahti, et tegelda vas-
tutulijate silmitsemisega; nad pole veel end oma muredest täiesti
lahti kiskunud; neil on peas terve segadik, terve arhiiv alustatud ja
lõpetamata asju; tükk aega veel näevad nad poesildi asemel mappi
paberitega või kantseleiülema täidlast nägu.

Kella neljast peale on Nevski prospekt tühi, ja vaevalt te kohtate
seal ühtegi ametnikku. Mõni õmbleja kuskilt magasinist jookseb
üle Nevski prospekti, karp käes; mõne inimesearmastaja kohtu-
ametniku õnnetu saak, kes on aetud maailma kerjama friisiriidest
sinelis; mõni sissesõitnud veidrik, kellel kellaaajast pole lugu; mõni
pikakasvuline inglanna ridiküli ja raamatuga käes; mõni artelliva-
nem, vene inimene demikottonkuues, taljega seljal, hõreda habe-
mega, kes kogu oma elu elab läbi häda ja rutates, kelle juures kõik
liigub: selg, käed, jalad, pea, kui ta aupaklikult liigub kõnniteed
mööda; mõnikord lihtne käsitöoline... kedagi muud te ei kohta sel
ajal Nevski prospektil.

Aga niipea kui hämarus laskub majadele ja tänavaile, ja lin-
navaht, tõmmanud endale roguski üle, ronib redelile laternat
süütama, ja kaupluste madalaist aknaist vaatavad välja need

gravüürid, mis päeval ei julge end näidata, siis elustub Nevski prospekt uuesti ja hakkab end liigutama. Siis algab see salapärane aeg, mil lambid annavad kõigele mingi veetleva, imelise valguse. Te kohtate väga palju noori inimesi, enamasti vallalisi, soojades saterkuubedes ja sinelites. Sel ajal on tunda mingit eesmärki või õigemini midagi eesmärgitaolist, midagi peaaegu tajumatut; kõigi sammud kiirenevad ja muutuvad üldse väga ebaühtlaseks. Pikad varjud vilksatavad seintel ja sillutisel ja nende pead küünevad peaaegu Politseisillani. Noored kubermangu-registraatorid, kubermangu- ja kolleegiumi-sekretärid jalutavad väga pikalt; vanad kolleegiumi-registraatorid, titulaar- ja õuenõunikud istuvad aga suuremalt osalt kodus, kas sellepärast, et nad on abielus inimesed, või sellepärast, et neile valmistavad väga maitsvat sööki nende juures kodus elavad sakslastest köögitudrukud. Siin te kohtate auväärseid rauku, kes kella kahe ajal jalutasid Nevski prospektil niivõrd tähtsalt ja suursuguselt. Te näete neid jooksmas samuti nagu noori kolleegiumi-registraatoreid, selleks et heita pilku kaugelt silmatud daami kübara alla, kelle paksud huuled ja punaga krohvitud põsed nii väga meeldivad paljudele jalutajatele, kõige enam poesellidele, artellivanematele, kaupmeestele, kes kannavad alati Saksa saterkuube, jalutavad hulgakesi koos ja hoiavad harilikult käe alt kinni.

„Pea!” hüüatas sel ajal porutšik Pirogov, sikutades enda kõrval kõndivat noormeest frakis ja keebis. „Kas nägid?”

„Nägin, võluv, täitsa Perugino Bianca.”

„Kellest sa räägid?”

„Tollest seal, mustajuukselisest. Ja millised silmad! Jumal küll, millised silmad! Kogu hoiak ja figuur ja näojooned – lihtsalt ime!”

„Aga mina räägin blondiinist, kes läks tema järel sinnapoole. Miks sa siis ei sammu sellele brünetikesele järele, kui ta sulle nii meeldib?”